

KOMMENTARER OG OVERSIGTER

ET FIRKLØVER

I løbet af de sidste år har Kaldor ladet genoptrykke en række af sine artikler i en smuk 4-binds-udgave, som gør det muligt i samlet form at have disse centrale bidrag til vort fags udvikling på reolen.¹ Der bliver samtidig lejlighed til at få et overblik over Kaldors bedste arbejder. Det er imidlertid helt umuligt at give en systematisk, kritisk anmeldelse af disse artikler, som strækker sig over 30 år. Man er henvist til at trække enkelte arbejder frem til nærmere omtale, håbende, at man på denne måde kan give et indtryk af de fire bind – og dermed af Kaldor.

1. Bind 1 indledes med en artikel fra begyndelsen af 30'erne om »The Determinateness of Static Equilibrium« og slutter med artiklen fra midten af 50'erne om »Alternative Theories of Distribution«. Mens der med god grund ofte henvises til den sidstnævnte artikel, er den første ved at gå i glemmebogen. Den fortjener at blive husket, idet der her gives en gennemgang af vanskelige begreber som ligevægt, stabilitet m.v. Det er vist kun tilsyneladende, man her i dag er nået frem til fuldstændig klarhed, men Kaldors bidrag hjælper. Han sonderer mellem determineret og indetermineret ligevægt, idet sonderingen går på, hvorvidt ligevægten er afhængig af den vej, man går frem mod ligevægten. Betingelser for determineret ligevægt drøftes. Der sondres videre mellem éntydig og multipel ligevægt; sonderingen refererer sig til muligheden af ét ctr. mange sæt ligevægtsværdier. Også disse betingelser gennemdrøftes – omend man måske her i den matematiske økonomi siden er nået frem til en skarpere formulering. Endelig drøftes definite ctr. indefinite ligevægtsværdier, en sondering som refererer sig til spørgsmålet om, hvorvidt man på givet tidspunkt bevæger sig frem mod ligevægt. Man kan utvivlsomt indvende, at en mere matematisk formuleret fremstilling ville have gjort en del af Kaldors fremstilling skarpere og måske også lettere fattelig. (Det er således lidt uklart, hvad Kaldor mener med »data«). Men uanset dette er det en god og klar artikel, som hjælper på vej.

Bogens afslutning – fordelingsartiklen – var og er fortsat en usædvanlig god oversigt over fordelingsteorier fra Ricardo, over Marx til grænseproduktivitetsteorierne og monopolteorierne. Der rundes af med Kaldors egen opfindelse, som ikke uden grund kaldes »Keynesian«, men som dog almindeligvis med rette bærer Kaldors navn. I denne artikel fremstiller Kaldor for første gang sin nu så kendte fordelingsteori, og essensen af den fås næppe bedre i senere fremstillinger: I ligevægt skal samfundets investeringskvote være lig den gennemsnitlige opsparingskvote; med given investeringskvote »fremtvinges« en hertil svarende gennemsnitlig opsparingskvote, ved at den funktionelle indkomstfordeling tilpasser sig; thi p.g.a. forskellig opsparringstilbøjelighed hos lønmodtagere og kapitalister vil en ændring i fordelingen betyde en ændring i den gennemsnitlige opsparingskvote. – Så enkelt er det – hvilket endnu en gang viser, at virkelig nye ting altid synes at være enkle ting.

1. *Essays on Value and Distribution*, 1960 (35 sh.); *Essays on Economic Stability and Growth*, 1960 (42 sh.); *Essays on Economic Policy – Volume One*, 1964 (50 sh.); *Essays on Economic Policy – Volume Two*, 1964 (50 sh.). Alle bind er offentliggjort i London af Gerald Duckworth & Co. – I det følgende henvises i den her givne rækkefølge til bind 1-4.

KOMMENTARER OG OVERSIGTER

ET FIRKLØVER

I løbet af de sidste år har Kaldor ladet genoptrykke en række af sine artikler i en smuk 4-binds-udgave, som gør det muligt i samlet form at have disse centrale bidrag til vort fags udvikling på reolen.¹ Der bliver samtidig lejlighed til at få et overblik over Kaldors bedste arbejder. Det er imidlertid helt umuligt at give en systematisk, kritisk anmeldelse af disse artikler, som strækker sig over 30 år. Man er henvist til at trække enkelte arbejder frem til nærmere omtale, håbende, at man på denne måde kan give et indtryk af de fire bind – og dermed af Kaldor.

1. Bind 1 indledes med en artikel fra begyndelsen af 30'erne om »The Determinateness of Static Equilibrium« og slutter med artiklen fra midten af 50'erne om »Alternative Theories of Distribution«. Mens der med god grund ofte henvises til den sidstnævnte artikel, er den første ved at gå i glemmebogen. Den fortjener at blive husket, idet der her gives en gennemgang af vanskelige begreber som ligevægt, stabilitet m.v. Det er vist kun tilsyneladende, man her i dag er nået frem til fuldstændig klarhed, men Kaldors bidrag hjælper. Han sonderer mellem determineret og indetermineret ligevægt, idet sonderingen går på, hvorvidt ligevægten er afhængig af den vej, man går frem mod ligevægten. Betingelser for determineret ligevægt drøftes. Der sondres videre mellem éntydig og multipel ligevægt; sonderingen refererer sig til muligheden af ét ctr. mange sæt ligevægtsværdier. Også disse betingelser gennemdrøftes – omend man måske her i den matematiske økonomi siden er nået frem til en skarpere formulering. Endelig drøftes definite ctr. indefinite ligevægtsværdier, en sondering som refererer sig til spørgsmålet om, hvorvidt man på givet tidspunkt bevæger sig frem mod ligevægt. Man kan utvivlsomt indvende, at en mere matematisk formuleret fremstilling ville have gjort en del af Kaldors fremstilling skarpere og måske også lettere fattelig. (Det er således lidt uklart, hvad Kaldor mener med »data«). Men uanset dette er det en god og klar artikel, som hjælper på vej.

Bogens afslutning – fordelingsartiklen – var og er fortsat en usædvanlig god oversigt over fordelingsteorier fra Ricardo, over Marx til grænseproduktivitetsteorierne og monopolteorierne. Der rundes af med Kaldors egen opfindelse, som ikke uden grund kaldes »Keynesian«, men som dog almindeligvis med rette bærer Kaldors navn. I denne artikel fremstiller Kaldor for første gang sin nu så kendte fordelingsteori, og essensen af den fås næppe bedre i senere fremstillinger: I ligevægt skal samfundets investeringskvote være lig den gennemsnitlige opsparingskvote; med given investeringskvote »fremtvinges« en hertil svarende gennemsnitlig opsparingskvote, ved at den funktionelle indkomstfordeling tilpasser sig; thi p.g.a. forskellig opsparringstilbøjelighed hos lønmodtagere og kapitalister vil en ændring i fordelingen betyde en ændring i den gennemsnitlige opsparingskvote. – Så enkelt er det – hvilket endnu en gang viser, at virkelig nye ting altid synes at være enkle ting.

1. *Essays on Value and Distribution*, 1960 (35 sh.); *Essays on Economic Stability and Growth*, 1960 (42 sh.); *Essays on Economic Policy – Volume One*, 1964 (50 sh.); *Essays on Economic Policy – Volume Two*, 1964 (50 sh.). Alle bind er offentliggjort i London af Gerald Duckworth & Co. – I det følgende henvises i den her givne rækkefølge til bind 1-4.

Imellem disse to bidrag – og højdepunkter – får vi fire artikler om ufuldkommen konkurrence, to (kendte) bidrag om velfærdsteorien samt en stor oversigtsartikel om kapitalteori (*Econometrica* 1937). Ved en gen-læsning af denne sidste artikel må man naturligvis søge at sætte sig tilbage til midten af 30'erne. Men uanset de mange nye afhandlinger om kapitalteori er der andet og mere end teori-historie at hente hos Kaldor, selv om artiklen i vidt omfang er en skarpsindig polemik mod Knight. Behandlingen af produktionsperiodeproblemet er måske noget af det bedste. Men i dag er det naturligvis pudsigt at høre Kaldor sige: »But until a convincing demonstration is forthcoming, I shall remain stubbornly old-fashioned ... I shall continue to believe in the Theory of Production ...«!

2. En snes år senere var Kaldor (og andre) overbevist. Det hedder i 2. bind, hvor i sidste kapitel artiklen fra *Economic Journal* 1957 (»A Model of Economic Growth«) er optaget, at (p. 265) »any sharp or clear-cut distinction between the movement along a »production function« with a given state of knowledge, and a shift in the »production function« caused by a change in the state of knowledge is arbitrary and artificial«. I forordet til 2. bind hedder det endnu skarpere (p. 13): »... the very notion of a »production function« ... is without validity.« Bemærk Kaldors gåseøjne om »production function«. I al deres uskyldighed er disse gåseøjne jo indholdet i det sidste halve snes års strid mellem de to Cambridge-centre – U.S.centret på det seneste sekunderet af Ølgaards bog.

Med dette er man midt i Kaldors væsentlige bidrag over det sidste 10-år, som er at finde i den forenede vækst- og fordelingsteori, jfr. den just nævnte artikel, som giver disse to forenede teorier i en simpel udformning. Fordelingsteorien er beskrevet ovenfor, og allerede der findes begyndelsen til den forenede teori ved forkastelsen af grænseproduktivitetsteorien, jfr. argumentationen, bind 1, pp. 220 ff. Kaldors hovedsynspunkt er, som lige citeret, at en produktionsfunktion er uden mening, fordi man ikke kan bevæge sig ud ad den, uden at den samtidig forskydes. Al tilvækst til realkapital, d.v.s. investering, finder nemlig sted i ny teknik. I stedet indfører Kaldor en teknisk fremskridtsfunktion, hvor stigning i produktion pr. mand sættes i relation til stigning i kapital pr. mand. Dette rejser straks et målingsproblem – med Kaldors udgangspunkt ikke mindst for kapitalen, et problem, som Kaldor ikke nogetsteds for alvor går om bord i. Men hvorom alting er, så betyder fornægtelsen af begrebet produktionsfunktioner, at ny fordelingsteori er nødvendig, og her har Kaldor som nævnt et bidrag.

I bind 2 findes iøvrigt Kaldors bidrag til konjunkturteorien. Ikke mindst læser man endnu en gang med glæde 1940-artiklen (*Economic Journal*): »A Model of the Trade Cycle«. Næppe mange føler sig særlig overbevist om, at Kaldors konjunkturmodel gengiver virkeligheden. Men den er et fortrinligt pædagogisk udgangspunkt, fordi man her så klart ser en model, hvor strukturen kombineret med ude fra kommende chok producerer svingninger.

Endelig er i bogens 1. del samlet 4 bidrag vedrørende »Speculation, Liquidity Preference and the Theory of Employment«. Blandt disse er der måske grund til at fremhæve en i 1939 offentliggjort, meget stor artikel om spekulationens virkninger. Problemet er her, hvorvidt spekulation trækker mod en ligevægt eller modsat er ligevægtsforstyrrende.

3. Såvel 3. som 4. bind indeholder bidrag til den økonomiske politik, herunder også enkelte memoranda m.v., som ikke tidligere har været offentliggjort. I 3. bind er der tre dele: fuld beskæftigelse, inflation og skattepolitik – mens 4. bind behandler internationale stabilitetsproblemer og desuden medtager en række af-

handlinger om specielle lande. Den sidste gruppe af afhandlinger er – sammen med nogle af de skattepolitiske afhandlinger i 3. bind – et resultat af Kaldors udstrakte virksomhed som rådgiver på et internationalt niveau. Hans rådgivning har ikke overalt vakt udelt glæde – i Ghana og i British Guiana fulgte voldsomme revolutionære bevægelser i hans fodspor; i Ceylon blev premierministeren myrdet, men heldigvis: »[He] was murdered, I am relieved to know, by some fanatical Buddhist monks, on a racial issue, and not by enraged millionaires«. (3. bind, p. XIX).

Om disse to bind gælder det iøvrigt som ikke mindst for 2. bind, at Keynes' påvirkning mærkes næsten overalt.

4. I afsnittet om fuld beskæftigelse (3. bind) er bl.a. genoptrykt Kaldor's appendix i Beveridge's berømte 1944-bog. For første gang kan man videre læse en forelæsning om »Full Employment and the Welfare State«, som ærlig talt er en lidt tynd kop the. Også Kaldor kan være svag. Der er mere hold i en artikel om »Employment Policies and the Problem of International Balance« (fra 1950). Hovedsynspunktet er her, at såfremt man tillader beskæftigelses- og indkomstvariationer, har man en automatisk mekanisme, som ved faste valutakurser kan sikre balance udadtil. Hvis man vil fastholde fuld beskæftigelse, må konsekvensen heraf være, at man er villig til at bruge valutakurserne som reguleringsmekanisme. Artiklen er stærkt påvirket af den daværende situation – 1949-devalueringerne, den tilsyneladende permanente dollarmangel m.v. – og efterlader adskillige løse ender omkring valutakursændringers problematik.

Inflationsafsnittet åbner med et forslag (fra 1950) til en indkomstpolitik. Der stilles to forslag. Lønforhandlinger fortsætter som hidtil, men alle aftaler skal godkendes af et udvalg, der dog alene har til opgave at indplacere afsluttede aftaler i en kø; udvalget kan således udsætte en aftale og give den nummer i rækken af kommende forhøjelser. For profittens vedkommende indføres en standard for forholdet mellem dividende og samlet overskud, hvorved man hindrer fastfrysning af dividende: »A sound policy of dividend restraint must establish some connection between dividends and current earnings, rather than between current dividends and past dividends«. (p. 118). – Men bliver den nævnte løn-kø ikke hurtigt alenlang, og vil fagbevægelsen acceptere lønkontrol, når modstykket alene er kontrol med (for Danmarks vedkommende) nogle få procent af den øvrige indkomstmasse?

– I samme afsnit findes Kaldors bidrag til Radcliffe komitéen samt hans kritiske anmeldelse af rapporten. Endelig findes genoptrykt to *Economica*-artikler (1959) om vækst og inflation. Her genfremstilles vækst- og fordelingsteorien, men »beviset« for, at der vil være en automatisk tendens mod fuld beskæftigelse, er for mig stadig yderst problematisk. Kaldors problem er følgende: Efter den Keynes'ske teori bestemmes produktion og beskæftigelse af effektiv efterspørgsel. Hvordan går det da til, at bortset fra kortere perioder har arbejdsløsheden været forholdsvis beskeden. Er der kræfter, som trækker frem mod fuld beskæftigelse? Adskillige ræsonnementer kan her føres i marken, men det Kaldor'ske bygger på »the time-honoured device of the »representative firm«, som i hvert fald er vanskeligt at indbygge i en makroanalyse.

Min indvending er ikke, at Kaldor forsøger at forklare fuld beskæftigelse – thi det er tiltrængt – men at hans forsøg er lidet overbevisende.

– Blandt de skattepolitiske bidrag i 3. bind kan der være særlig grund til at henlede opmærksomheden på 25 sider om moms. Det er et i hvert fald i skandinavisk og angelsaksisk litteratur temmelig forsømt emne.

5. I 4. binds afsnit om internationale forhold har jeg haft glæde af en meget stor afhandling, som Kaldor sammen med A. S. Hart og Jan Tinbergen har skrevet til United Nations Conference on Trade and Development (Geneve 1964), og som her offentliggøres for første gang. Artiklen tager sit udgangspunkt i de senere års internationale likviditetsproblem¹: I ti-året 1952-62 voksede verdens import fra 80 mia. dollar til godt 130 mia. dollar. Samtidig voksede centralbankernes reserver kun fra godt 50 til 65 mia. dollar. Af den sidst nævnte stigning udgjorde forøgelserne i guldreserver knap halvdelen, mens resten i det store og hele var stigning i dollarreserver, muliggjort ved USAs kapitaleksport (m.v.). Vanskeligheden er nu, at en valuta, som benyttes som reserve, på den ene side skal være »let tilgængelig« for den øvrige verden, hvilket forudsætter betalingsbalancunderskud for vedkommende land. På den anden side forudsættes almindelig »tillid« til vedkommende valuta. Men den første betingelse kan let udelukke den anden – således som det just er set i de senere år.

I konsekvens heraf har man, som det vil vides, arbejdet med en alternativ mulighed, herunder Triffin's forslag, hvorefter IMF overtager rollen som centralbankernes centralbank, der ved kreditskabelse kan forøge den internationale likviditet, ganske som en centralbank via banksystemet kan finansiere et forøget transaktionsbehov. Vanskeligheden er imidlertid her – iflg. forf. – at mens de nationale centralbanker bygger deres kreditgivning på et seddelmonopol og den hertil hørende fastlæggelse af begrebet »lovligt betalingsmiddel«, hvorved en tillidskrise vanskeligt kan udspille sig, så er noget sådant muligt på det internationale plan. Hertil kommer, hævdes der, at det ville blive mere end vanskeligt at fastlægge principper og praksis for IMF's kreditskabelse.

Disse problemer ville være klaret, såfremt IMF ejede en (stor) guldmine². Thi herved ville – forudsættende man stadig opretholder universel tro på guldet – en tillidskrise være utænkelig. Et tilgodehavende i IMF ville når som helst være ombytligt med guld.

Forf. foreslår i denne situation, at man giver IMF's kreditter en baggrund i en beholdning af ca. 30 forskellige råvarer, som i henseende til standard, opbevaringsmuligheder, varighed m.v. kan »ligne« guldet.

Forf. analyserer virkningerne af en sådan »varestandard« – som i øvrigt har været foreslået før. Emnet ligger anmelderen tilstrækkelig fjernt, til at han føler sig usikker. Men er det ikke noget besynderligt, besværligt og dyrt kineseri. Det er snart mange år siden, man savnede gulddækningen, om hvilken endda kyn-dige folk påstår, at den gjorde mere skade end gavn, og tilmed blev skaderne begrænsede, fordi centralbankerne var så fornuftige ikke at overholde spillets regler. Skal man nu atter ud i noget tilsvarende på internationalt plan. Er det ikke på forhånd at erklære det internationale samarbejde sin mistillid. Det er vel klart, at en international aftale om, at trækningsrettigheder på IMF er internationalt (og måske også nationalt?) legale betalingsmidler, ville have ganske samme virkninger som den nævnte varedækning. Er realiteten da en dyb mistillid til sådanne aftalers effektivitet?

Desværre er en mistillid måske velbegrunnet, hvorfor sådanne mere eller mindre kunstige arrangementer kan gøre stor gavn. Hertil kommer noget andet væsentligt: Man ville få gennemsnitsprisen på de indgående varer stabiliseret, hvorved en produktionsstigning af disse råvarer ville ledsages af en dermed propor-

1. Jfr. f.ex. Svend Andersens artikel herom i dette tidsskrift, 1964, 3.-4. hefte.

2. En alternativ mulighed ville eventuelt være en stigning i guldprisen, hvilket afvises. jfr. herom p. 142.

tional indkomststigning. De helsebringende virkninger heraf bliver drøftet grundigt i artiklen.

I det sidste afsnit af 4. bind bringes som sagt en række analyser af forskellige lande – Tyskland, Chile, Ceylon, Indien og Australien. Hvad der måtte fængsle her afhænger igen af øjet. Jeg har med særlig interesse læst artiklen om Tyskland. Baggrunden for denne er, at Kaldor i sommeren 1945 blev sendt til Tyskland for »the U.S. Strategic Bombing Survey in Germany«. Det forbløffende er nu – og det er i hvert fald for en udenforstående vanskeligt at modsige Kaldors resultater – at »the picture of the German war effort which dominated Allied imagination was very largely a false one. Germany did not fight a »total war«; despite all the propaganda talk, she made no serious attempt to exploit her own war potential fully, except perhaps for a brief period in August and September 1944, when it was too late to be of any consequence. Whatever the ruthlessness she may have shown towards vanquished enemies, there is no evidence of ruthless sacrifices having been imposed upon her own people for the sake of victory; in terms of the thoroughness of the war effort, Germany lagged well behind not only Britain or Russia in the present war, but also behind her own showing in the First World War«. (p. 204). – Om citatet kan lokke læsere til, lover jeg spænding samt en følelse af lettelse, som Kaldor selv så udmærket giver udtryk for i sin sidste sætning (p. 232): »Those of us who are fortunate enough to live in a free society will take comfort from the fact that even in the matter of efficiency of administrative control and co-ordination, the »cumbrous« methods of democratic government should prove so superior to systems based on the ruthless exercise of personal power«.

6. Tilbage står at nævne, at Kaldor har skrevet lange indledninger til hvert af de fire bind. Han giver herunder gode bidrag til en teorihistorisk indramning af sine egne bidrag. Noget tilløb til her at sætte det Kaldor'ske lys under en skæppe er der ikke. Men efter læsning af disse bind er man heller ikke i tvivl om, at nævnte lys har brændt klart og er trængt igennem meget mørke.

P. Nørregaard Rasmussen*

ET ØKONOMISK PROGRAMSKRIFT FRA 1735

I festskriftet fra Københavns Universitet 1966 i anledning af kongens fødselsdag har professor Glamann præsenteret os for et nationaløkonomisk skrift fra det 18. århundrede, nemlig Otto Thotts *Uforgribelige Tanker om Commerciens Tilstand*. Skriftet blev til i 1735, og udgivelsen i år har Glamann ledsaget med en meget udførlig 9 kapitlers kommentar, der placerer det i samtidens politiske og økonomiske debat.

Thott var én af sin tids betydende mænd, om ikke blandt de allerforreste, så dog i sådanne høje stillinger inden for statsstyrelsen, at hans indflydelse må have været ganske betydelig. Dette er da også et af hovedmotiverne for udgivelsen af hans skrift, at det kan bidrage til forståelsen af den økonomiske politik i 1730'erne. Venter man derimod en egentlig afhandling om nationaløkonomi, bliver man skuffet. Thotts skrift er langt snarere – i indhold som i systematik – at sammenligne med, hvad vi i vore dage ville kalde et memorandum om aktuelle økonomi-

* Professor ved Københavns Universitet, dr. polit.